

ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ДІЯЛЬНІСТЬ: ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто зміст туристсько-краєзнавчої діяльності, умови організації та її види у сучасній школі.

Ключові слова: шкільне краєзнавство, туристсько-краєзнавча діяльність, умови туристсько-краєзнавчої діяльності, види туристсько-краєзнавчої діяльності.

Важливість і значення туристсько-краєзнавчої діяльності важко переоцінити. По-перше, вона дає змогу вивчити одну з важливих, цікавих і малодосліджених сторінок історії нашої держави.

По-друге, туристсько-краєзнавча діяльність є вагомим засобом у вихованні юнацтва на традиціях українського народу, національних і загальнолюдських духовних цінностях, значною мірою впливає на формування національної самосвідомості. Вона знайомить з природними багатствами і пам'ятками культури, розвиває естетичні погляди та економічну свідомість, формує волюві якості, психологічну стійкість та фізичну витривалість і задовольняє потреби людини у сфері фізичної культури й спорту.

Результати наукових досліджень дають змогу стверджувати, що проблема туристсько-краєзнавчої діяльності вимагає істотного вдосконалення. Питанням підготовки фахівців до означеного виду діяльності займалися Л. Кнодель, В. Коцур. Окремі сторони туристсько-краєзнавчої та краєзнавчої роботи досліджували М. Алексієвець, Т. Міщенко, Ю. Попович, В. Серебряй, С. Танана, О. Тімець; ролі туризму і краєзнавства для всебічного розвитку особистості були присвячені роботи Т. Вайди, С. Захарова, М. Костриця, В. Обозного; готовність до туристсько-краєзнавчої роботи розглядали А. Конох, Г. Лисичарова; природно-рекреаційний потенціал Карпатського Єврорегіону – Б. Мицкан, Є. Рут.

Мета статті – визначити зміст та специфіку організації туристсько-краєзнавчої роботи.

Основні завдання туристсько-краєзнавчої діяльності полягають у тому, щоб допомогти школі у навчанні й вихованні учнів, відродити духовність, моральність, національну самосвідомість, прищеплювати любов до праці; залучати їх до проведення в походах пошукової та суспільно-корисної роботи, поповнювати зібраними в походах і подорожах матеріалами краєзнавчі музеї, кабінети та кутки; виховувати міцний і дружний учнівський колектив, установлювати й зміцнювати зв'язки між дітьми різних шкіл, сіл, міст, національностей; загартовувати учнів фізично й морально.

Організація і проведення туристсько-краєзнавчої діяльності вчителями загальноосвітніх шкіл є важливим етапом залучення школярів до вивчення рідного краю, пошукової роботи, виховання гуманного ставлення до природи, формування різнобічно розвиненої особистості, здатної свідомо мислити, сприймати оточуючу дійсність, дбати про своє здоров'я й добробут інших. Також необхідно зазначити, що місцеві екскурсії, одно- і дводенні походи, змагання, походи вихідного дня є активними, найбільш плідними, емоційно наповненими формами занять туризмом та краєзнавством, які дають стійкий, довготривалий, моральний і навчально-виховний ефект.

Туристично-краєзнавча діяльність органічно увійшла в навчально-виховний процес сучасної школи. Вона виконує три основні функції: виховно-розвиваючу, освітньо-пізнавальну й оздоровчо-спортивну. Кожний функціональний компонент несе в собі конкретні педагогічні цілі.

З методикою виконання краєзнавчих спостережень повинні бути знайомі не тільки керівники туристсько-краєзнавчих груп, гуртів, об'єднань, але й їхні вихованці. Краєзнавчу роботу необхідно проводити сплановано, послідовно. Корисно при цьому підтримувати зв'язки з відповідними місцевими організаціями і установами, об'єднати загальні спостереження з глибоким вивченням окремих питань. Шкільне краєзнавство передбачає безпосередню участь у пошуково-дослідницькій діяльності як учнів, так і самого вчителя.

Підготовка вчителя до краєзнавчої роботи охоплює теоретичну і методичну підготовку. Теоретична підготовка складається з вивчення матеріальних, письмових і усних джерел. Методична підготовка передбачає оволодіння вчителем дослідними методами. Методика збору краєзнавчого матеріалу, зокрема з історії рідного краю, включає: планомірний, систематичний збір документів і пам'яток; експедиційний збір; прийом дарунків і випадкових надходжень.

До планомірного збору документів і пам'яток відноситься: робота з місцевою періодичною пресою, краєзнавчою та мемуарною літературою; листування з музеями, архівами, окремими людьми; зустрічі, записи, анкетування, фотографування; робота в архівах; обмін експонатами.

Бажано в міру нагромадження матеріалу скласти картотеку в якій дається аналіз джерела, облік листування.

До експедиційного збору відносяться походи, експедиції та екскурсії дослідницького характеру. Так, похід – це недовготривалий (від одного-двох до шести днів) груповий перехід учнів середнього і старшого віку з метою вивчення рідного краю та фізичного загартування організму, основна форма туристсько-краєзнавчої роботи [4]. Похід – це найбільш масовий захід. Він поєднує як туристський захід (вибір і розробку маршруту, оволодіння туристськими навиками), так і краєзнавчий – вивчення особливостей природи свого краю, його економіки, культури тощо [4]. Всі походи передбачають способи пересування: пішки, по воді (плаваючі засоби), на лижах, на велосипедах тощо. Саме в поході можна перевірити на практиці свої теоретичні знання, сформувані вміння, згуртувати групу, виявити свої здібності та інтереси. З досвіду роботи в школі видно, що найбільш ефективний результат дають туристичні походи. В поході закріплюються на практиці теоретичні знання, проявляються найрізноманітніші риси характеру. Один похід більш ефективний, ніж декілька теоретичних занять. Тому юні туристи значний час проводять в походах.

Експедиції – найскладніша форма туристично-краєзнавчої роботи, що передбачає проведення певних наукових досліджень. У шкільних краєзнавчих експедиціях беруть участь безліч дітей [3]. Організуючи й проводячи шкільні краєзнавчі експедиції, вчитель повинен ставити собі за мету насамперед прищеплення учням навичок найпростіших наукових досліджень та залучення їх до суспільно корисної праці. Добре спланована шкільна краєзнавча експедиція сприяє активному здобуванню нових, а також поглибленню вже набутих знань і застосуванню їх у практичній діяльності. Слід зазначити, що шкільні краєзнавчі експедиції вважаються більш складною (порівняно із звичайними екскурсіями) формою туристично-краєзнавчої роботи. Ось чому до них залучаються, головним чином, учні старших класів, що мають певний досвід туристично-екскурсійної роботи і виявили підвищений інтерес до простих науково-краєзнавчих досліджень.

Наукова спрямованість шкільних краєзнавчих експедицій вимагає від учителя досвіду методичного керівництва. Разом з тим не кожен навіть досвідчений учитель може отримати наукову віддачу. Для цього, крім певного досвіду, треба володіти такою людською рисою характеру, як здатність до творчого наукового пошуку.

Екскурсія – форма туристично-краєзнавчої роботи, перед якою ставиться мета закріпити знання, здобуті на уроках. Екскурсії охоплюють учнів усіх класів, їх проводять протягом навчального року. Особливе місце вони займають у шкільних програмах з географії [3]. Екскурсії вимагають від керівників та екскурсіводів ретельної попередньої підготовки і вмілого проведення. Вони мають великі дидактичні переваги над класними заняттями і відзначаються високою педагогічною ефективністю. Багаторічний досвід організації та проведення екскурсій у школі засвідчує їх величезну роль у навчальному процесі, особливо при викладанні географії. На екскурсіях учителі разом із своїми вихованцями мають справу з такими об'єктами, явищами і процесами, які наочно можна показати тільки в природі. Екскурсії у природу і на виробництво мають велике значення для виховання в учнів почуття патріотизму: тут у всій повноті розкривається чарівність рідного краю і велич Батьківщини [3].

На всіх етапах туристсько-краєзнавчої діяльності застосовують різні методи досліджень, а саме: літературний, статистичний, візуальний.

Літературний метод застосовується при підготовці певного краєзнавчого завдання. Знайомство з літературою важливо для того, щоб ознайомитися з історичними подробицями того чи іншого періоду, знати його особливості, основні характерні риси. Всі літературні джерела умовно можна поділити на архівні, наукові, періодичну пресу, довідкову літературу, художню літературу.

Статистичний метод полягає у вивченні, доборі і обробці кількісних показників. Цей метод широко застосовують при вивченні населення, господарства, економіки рідного краю. До статистичних джерел відносяться: довідники по областях, дані обласних, районних, міських статуправлінь, періодична преса.

Картографічний метод передбачає роботу з картою для вивчення рельєфу, природи, економіки, господарства району. Картографічний метод потрібний, якщо розробляється маршрут походу, експедиції, подорожі. Карти бувають фізико-географічні, адміністративні, туристські схеми.

Візуальний метод – це безпосереднє знайомство і спостереження за явищами, що вивчаються під час подорожей, експедицій та екскурсій. У процесі роботи проводяться бесіди з місцевими жителями, старожилами, відповідальними працівниками державних органів, спеціалістами сільського господарства і промисловості, діячами науки і культури, освіти, свідками подій, письменниками. Всі цікаві і пам'ятні місця бажано фотографувати, фотографії дають можливість зафіксувати найбільш цікаві епізоди. Також роблять фотокопії важливих документів і цінних реліквій. Візуальні враження і спостереження необхідно записувати. Для цього ведеться груповий щоденник, основний зміст якого складається з розділів: де побували, що знайшли і побачили, з ким зустрілись, підсумки роботи за день. Значення роботи з щоденником визначається у надбанні певних навичок роботи оформлення наукової документації, а також навчає учнів систематичній, цілеспрямованій роботі в польових умовах.

Для запису спогадів і розповідей теж необхідні певні навички. Є правила, яких треба дотримуватись і навчати цього юних дослідників. Так, потрібно попередньо визначити мету бесіди, скласти питання. Запис спогадів ведеться групою в 2-3 чоловіки: один веде бесіду, інші записують. Для визначення часу подій, фактів, про які розповідається, та для уточнення дати, прізвища, географічних назв слід використовувати навідні запитання. Складні, незвичні для вимови прізвища і назви просити записати самого оповідача. Записані спогади необхідно прочитати для перевірки; факти, події, що підлягають сумніву, необхідно перевірити, уточнити в інших інформаторів.

Візуальний метод передбачає також ведення геологічних, геоморфологічних, метеорологічних, ботанічних, зоологічних, гідрологічних, фенологічних та інших спостережень.

Головну роль в організації туристсько-краєзнавчої діяльності відіграють учителі географії, які в основному непогано обізнані з методикою туристсько-краєзнавчої роботи, нерідко краще за інших учителів знають рідний край і, виходячи з самого змісту свого предмета, найчастіше простежують у процесі викладання матеріалу з географії міжпредметні зв'язки. Центральною фігурою в організації краєзнавчої справи у школі є, як правило, вчитель географії, оскільки він найбільше в цій справі зацікавлений, а здобута ним географічна освіта, яка охоплює пізнання і природи, і населення, і господарства в географічному розрізі, дає для знань краєзнавством найбільше передумов, навчаючи підмічати, виявляти, обґрунтовувати і пояснювати географічну специфіку, тобто місцеві особливості у природі, населенні, господарстві [1]. Тому за згодою інших педагогів-предметників учителям географії належить право вибору маршрутів подорожей.

Розробляючи проекти маршрутів подорожей, учителі враховують по можливості весь комплекс міжпредметних зв'язків. При цьому вони одержують від інших учителів відомості про те, який конкретно навчальний матеріал у тому чи іншому класі може бути пов'язаний з

подорожами. З проектом розробленого маршруту подорожі повинні ознайомитися всі вчителі, вносячи до нього відповідні доповнення. Після цього проект подорожі, в обов'язковому порядку обговорюється і затверджується на засіданні педагогічної ради школи.

На педагогічній раді затверджуються і керівники туристської подорожі. Перед виходом на маршрут вчителі, які не беруть у подорожі з учнями безпосередньої участі, дають керівникам конкретні завдання для учнів, рекомендації щодо їх виконання, проводять з учасниками турпоходу групові та індивідуальні консультації. Всі ці заходи є невід'ємною частиною підготовчої стадії будь-якої туристської подорожі. Підготовчий період обов'язково передбачає поряд з підготовкою туристського спорядження і підготовку обладнання, необхідного для виконання завдань, поставлених перед юними туристами-краєзнавцями.

Хмельницька область славиться безліччю туристсько-краєзнавчих маршрутів. Наприклад: маршрут "Деражня – Снітівка – Летичів – Головченці – Меджибіж – Ярославка – Пилявка – Пилява – Баглаї – Самчики – Старокостянтинів", тривалістю 7-10 днів (протяжність даного маршруту 141 км.), або маршрут "Кам'янець-Подільський – Довжок – Рихта – Завалля – Жванець – Хотин – Брага – Панівці – Врублівці – Китайгород – Бакота – Стара Ушиця", тривалістю 7-10 днів (протяжність даного маршруту 139 км.).

Отже, туристсько-краєзнавча діяльність має велике значення для освітньо-пізнавальної роботи загальноосвітніх шкіл, так як дає змогу конкретизувати, доповнити і систематизувати знання учнів, отримані на заняттях з географії, ботаніки, зоології, дозволяє самим учням встановлювати міжпредметні зв'язки, знаходити щось нове у природному та соціальному середовищі. Тому сьогодні необхідна розробка певної системи проведення туристсько-краєзнавчої роботи в школі, яка б відповідала сучасним вимогам і задовольняла б потреби як педагогів, так і учнів.

Подальші дослідження передбачається провести в напрямку вивчення інших проблем розвитку шкільної туристсько-краєзнавчої діяльності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баранский Н.Н. Методика преподавания экономической географии. – М.: Учпедгиз, 1960. – С. 14.
2. Берека В.Є., Шоробура І.М. Козаком я мрію бути. Навчально-методичний посібник. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2004. – 396 с.
3. Крачило М.П. Краєзнавство та туризм: Навч. посіб. – К.: Вища школа, 1994. – 134 с.
4. Попчиковский В.Ю. Организация и проведение туристических походов. – М.: Профиздат, 1987. – 24 с.
5. Серебряй С. Туристсько-краєзнавча робота: проблеми і перспективи // Краєзнавство. Географія. Туризм. – 2008. – № 24. – С. 6-8.

Шоробура І.М., Бернадская Л.В.

ТУРИСТИЧЕСКО-КРАЕВЕДЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ТРЕБОВАНИЕ СОВРЕМЕННОСТИ

В статье рассмотрено содержание туристско-краеведческой деятельности, условия ее организации и виды в современной школе.

Ключевые слова: школьное краеведение, туристско-краеведческая деятельность, условия туристско-краеведческой деятельности, виды туристско-краеведческой деятельности.

Shorobura I.M., Bernadsky L.V.

TOURIST-REGIONAL ETHNOGRAPHY ACTIVITY: REQUIREMENT OF PRESENT TIME.

The content of tourist-regional ethnography activity, conditions and kinds of its organization in modern school are examined in the article.

Key words: school regional ethnography, tourist-regional ethnography activity, conditions of tourist-regional ethnography activity, kinds of tourist-regional ethnography activity.